

1970-1976: normalizazio-bidetan

Debekuaren (1969) kontrako gorabide guztiak agortu zirenetik (1970, ekaina), *Jakin*-ek galdu du bere legezko aldizkaritasuna. Lan-planketa birpentsatu eta birmoldatu egin behar du, beraz. Egoera hau ez zen, ordea, lehenengo aldiz ezartzen ziztaiona: 1961-64etako lanak ere irakas zezakeen zerbait. Orduan bezalatsu, liburu eta bilerak landuko ote zituen, orain?

Urteen joanak, ordea, bere bidea eginda zeukan eta 1969-70etako egokiera kulturala ez zen, noski, bospasei urte lehenagokoa. Euskal Herrian, aldakuntza handiko urteak izan ziren 1964-70etako garai haiek. Jakinlari zaharretatik zenbait hasi da Unibertsitateetik itzultzen, eta eskakizun berriak dakartza. Bestalde, 1964-69etan aldizkaria komentuetxeetatik at hain egokiro kaletartu duen taldea Unibertsitateetara doa (Euskal Herritik kanpora) edo beste kultur ekintzetara sakabanatzen da. Ez da legezko aldaketa bakarrik, ba, beste baldintza asko eta garrantzizkoak dira aldatu direnak. Torrealdairen inguruan bildu ziren redakzioko lagunek (asmo berrien mintegi emankorra benetan), beste kokalekuak topatu dituzte. Kultur aniztasun zabalago batean lekutu behar zen *Jakin*-en inguruan egin zitekeen lana.

Kojuntura berria

Argialetxe berrien garaia da hau: *Gordailu* (1968-69), *Lur* (1969), *Irakur Sail* (1970), *Etor* (1970), *Gero* (1973), *Karda-*

beraz (1974), *Auspoa* (1961. Berrikuntza: 1975), etab. Joseba Intxaustik hartzen du aldizkari zenaren ardura; baina redakzio-lagunik gabe dago eta gainera, ez zituen ezagutzen apenas, aurreko aldian lan egin zuten asko: Kintana eta Sarasola, e.b. Bestalde, ez dago eta ez da nahi seminarioetara itzultzerik; desagertu dira gazte jendez betetako seminario haiek; eliz ikastetxeetan gelditzen direnentxoak ez dira gai, ez dute adorerik, hiltzear zegoen *Jakin*-en asmoa indarberritzeko. Hala ere, multzo txiki batek erantzun ederra eman zuen (I. Beristain, J. Arregi, K. Aju-ria, etab.). Hauetatik batzuk urteetan zehar luzatuko dute beren lankidetzak: J. J. Iturrioz, J. A. Aduriz, J. A. Agirretxe, J. Odriozola, etab.

Euskal kulturaren mundutxo politikaren zurrunbiloan atzema- nana izan da ongi, Burgosko Auziaren egunak dira. Frankismoa aurrez aurre genuen; zein ihesi, zein espetxean. Alderdi eta talde politikoek arteko ezinikusiak, errezelua, higuina, jabetu dira kulturaren lanegina nahi duten gazteen buru-bihotzez. Ideologi borrokak latzak izango dira orduantxe eta 1970.eko lehen urteetan.

Torrealdak berak hasten du bide berria: aldizkaria ezin bada, aldizkari-liburua egingo da. Horrelaxe jaio zen *Ipar Euskal Herria* (1969). Halabeharrak akuilaturik eta 1964.aren aurretik egindakoari begiratzuz, aurkitu da lanari jarraitasuna emateko ekinbidea. Askoren lankidetzan burututako obrak eskainiko zaizkie harpidedunei. Formula honek badu alde txar bat (bizitasuna eta komunika-erraztasuna galdu egiten dira), baina gaien sakontasunak irabazi egin dezake. Azterketa monografikoa indarturik irteten da. Euskal kulturari beti ezarritako sapa- palararen pean izanik ere, aukera bat zegoen euskarazko kulturari, edukinaren aldetik, gorakada berria emateko. Izan ere, jakinla- riak ere heldutasun hobea lortuz zetozen (heldutasun erlati- boa, noski). Lan beretsuan ari ziren editorial gazteak ere; el- karren lehian ere egin behar zen lan, eta, lehiaketaren barnean, *Jakin*-ek ere bere toki propioa bilatu nahirik saiatu beharko zuen.

1960tik aurrera ahaleginik franko egin zuen euskararen ba- tasunari bidea urratzeko; baina Arantzazuko Biltzarrearen on- doren (1968) betekizun horren eragile-ardura Euskaltzaindiak bere eskuetan hartu zuen, eta, alde horretatik, aski zen orduda- nik aintzina Akademiaren urratsak jarraitzea. Hori izan da *Jakin*-en batasun-politika.

Kasik sinbolikoak gertatzen dira egun haietan *Jakin Sorta*-rako programaturik eman ziren lehenengo bi aleak: bi hildakori eskainitako liburuak. Lehenik, aspaldidanik Euskal Herritik urrun bizi zen olerkari bat, *Salbatore Mitxelena*, jakinlarientzat beren aurreko ahots poetiko bat izandakoa. Kontrastez, *Rikardo Arregi*, aldizkariaren aurreko isilalditik hasita, 1965-69etan redakzioan ere hain presente egon zen gizona. Biak ziren hilberriak; Rikardoren hutsunea laster sentitu zen euskal kulturari, eta *Jakin*-en ere, batez ere heriotza haren eta debekuaren ondoko sakabanatzean. Torrealda bere ikasketak egitera joatean (1970), oraindik labetik atera gabeko opila da *Rikardo Arregi*, eta une batean inork ez daki zein irtenbide aurkituko zaion *Jakin*-en tradizioari.

Egiteko berriak eta itxarokizunak

Momentu honetan argitalpenetarako banaketa bat egin zen, bi bilduma ezberdinetan: lankidegoan egindako lanak, *Jakin Sorta*; eta *Jakin Liburu Sorta*, beste editorialetako (Lur, Gero, etab.) saio-liburuaren antzera. Azkeneko honetaz ez dugu inolako berriematerik egingo, baina interesgarri da jakitea, erdizka bete izan zen asmoa oso zabala zela, hiru sailetan banatu eta bakoitzak bere zuzendaria zuela: 1) *Gogoeta*, 2) *Historia*, 3) *Gizartea*. Baina hildako aldizkariaren segida, esan bezala, *Jakin Sorta* deituriko bilduman daukagu.

Dena den, itxaropidea galdu aurretik, Madrilen azken ahalegin bat egitea erabaki zen, berriz ere aldizkaritasuna irabazi nahiz (1971). Karlos Santamariaren laguntza baliosarekin, Valle de los Caídos-eraino iritsi behar izan genuen. Hango Abata donostiarra zen, Luis M. Lojendio jauna. Ondoren Ministraritzabarneko bulegoetara, S. Begiristainen babesarekin goragokoen-gandik zerbait lortzeko asmoz. Ez alferrik: ez ziren samurtu. Izan ez ginenok izaten jarraitu beharko genuen... Legeak eta lege-gordetzailleek ez zioten *Jakin*-i lana batere erraztu.

Aldizkari-liburuak eta saio-liburuak argitara ematen hasi orduko (1969-71), berehala ikusten da ez dela bidea hain laua. Norberaren lana ez kobratu arren, harpidedunek ezin zuten jasan ezartzen zitzaien zama. Aldizkariak 150 pezetako harpidedetza baldin bazuen, orain —liburuetan sarturik— urtekoa 800/1000 pezeta kostatzen zitzaien. Eta, gainera, gutxi gorabehera betiko

irakurlego beraren gain doaz editorial berrien lanak ere. Harpidedungoak behera egiten du, arrazoi ideologikoak ere tartean direla: *Jakin*-en irakurle tradizional zenbaitek ezkertiarregi ikusi zuen gure lana (Eliza klasikoaren kultur lanaren ordez, pentsamendu kritiko irekiagoa eskaintzen zitzaizen; hizkuntzaren ikuspegitik begiratuta, euskararen batasun-aldeko borrokan Euskaltzaindiarekin zegoen *Jakin*). Hainbat harpidedunek utzi egiten du aldizkaria eta irakurlego zaharra berriztatu egiten da.

Harpidedun berrien bilaketa honetan Axentxio Hondartzabalen lana azpimarkagarria izan zen hilabete haietan (1970-72). Saiatu ginen, harpidedunak bakandu ala, berriak biltzen; baina ez zen lortu zabalkunde horretarako erakunde iraunkor eta bizkorrik. Ito gabe, lanean jarraitzeko adina egin zen urte haietan. Inoiz baino gehiago liburu-merkatuaren legeetara jokatu behar izan zen, bestelako planketetarako apenas egokierarik gabe.

Eginkizunak amesten

Bai, amesten areago, egiten baino. 1970-71. urteetako txosten batean ikusten denaren arabera, epe berri baten aurrean egon ote gintezkeen susmoa bizia da:

«1956-gngo. ta 1971-ngo. Euskal Herriak ez dira, ordea, berdinak. (...). Honek azterketara behartzen gaitu. (...). Orain-tsu arte ez bezala, ezin dezakegu esan Euskal Herriak Unibertsidaderik ez duenik; honek, ordea, ez du esan nahi Euskal Unibertsidadea ba dugula. (...). Goi-mailako formazioa duten *eukal espezialisten* laguntza ugaritzeko posibilitadeak franko aberatsak dira» (1971eko udazkena).

Donostiako zenbait irakaslerekin eta Pio Montoiaren laguntzaz Unibertsitate-Mintegi bat sortu nahi izan zen Zuzenbide-Fakultatean. Gerotxoago (1972?), J. M. Lekuonarekin batera, irakasle helduentzat euskal kastaro bereziak eratu ziren, goi-eskolan euskara irakasteko gaitasunik lor zezaten. Azken unean pot egin zuen jendeak: ez zen, nonbait, oraindik, garaia.

Asmoak eta gogoak ahalbideen aurretik zihoazen, noski, eta bururakizun asko bide erdian itotzen zen, ezinean. Hala ere, aipa dezagun 1972an Donapaleun egindako bilera.

Bilera honetako berlu interesik, nahiz eta zuzenean *Liburu Sorta* bultzatzeko eratua izan, *Jakin*-en hasieretako heste bilera haien

jarraipena bait dirudi, neurri batetan. Alde bat zuen nabarmena, 1961-64etakoekin alderatzen bada: ez zen ikasgaiak aztertzeko, lanen planketa egingarri bat moldatzeko baizik. Teoria landu ez (hori norberaren egitekoa zen), idazketa-lanaren praxia ahalbideratzeko egin zen bilera (1972-abuztua-13/15). Hango eginkizunak honela mugatu ziren:

Zertarako egiten da batez ere bilera? Aurreprogramaketa bat egin eta martxan jar dezagun; lan-banaketa erantzule bat eratu dezagun; gure lanbidearen erakundea sor dezagun (*Sarre-rako obarrak*).

Hilabete haietan ari zen beste asmo bat jaiotzen, handik hona geroz eta indartsuago agertuko zaigun zerbait: kulturaren oinarrizko idazkiak sortu beharra (Hiztegiak, textuliburuak, etab.). Donapaleun garbi dago asmo hau, eta gerotxoago *Jakin Bide* sail handian nabarmenagotuko da. *Axular-en Hiztegia*-ri eman hitzaurrean, hau dio argitaldaria (1973):

Jakintza zientifikoak duen sistematasunari eusten saiatuko gara, hori gabe ez bait dago zientziarik, ez eta zientzi hizkuntza jatorrik. Euskarararen zuzter onak gordeaz, edozein zientzi sistemak dituen erlazioak argi utzi nahi ditugu hiztegiotan. Euskararen modernutasuna —eta etorkizuna, beraz— finkatuago geratuko dela uste dugu, lan hau buka badadi. (...).

Jakin Bide ez da ezerezetik jaiotzen. Gerrate aurretik eta azken hogeit hamar urte hauetan egin diren lanen fruitua izango da gehienbat bilduma hau. Euskal idazle guziekin zorretan izango gara, beraz.

Irakurleak ikus dezakeenez, asmo zaharrak dira 1981ean ere euskal kulturaren borrokan dabiltzanak: zaharrak, baina berandu eta, atzeratuta, ezin bete ditugunak. Ez dira bapateko amets gaiztoak beraz.

Talde iraunkorra eta bildua

Jakin-en barruan, badago ahalegin argi bat 1970-75. urteetan: nola sor, lehenbailehen, burutu behar den lan horretarako talde profesional bat. Bi puntu ditu honek gogoan hartzen zituenak: a) aldizkari-liburuari begira, beregaintasun libre eta iraunkorra izango duen lantaldea behar zen, bere lantaldetasun hori zaizinduz eta lanerako medioak emanez (bulego, idazkari, tresneria, etab.). b) Aldizkariaren ondoko asmo handiago horiei

(hiztegi, oinarrizko obra, etab.) bestelako irtenbide bat bilatu behar zitzairen: behin eta berriz aipatzen zen talde adituen premia (1971-73).

Aldizkari-liburuei halako egin-bizkortasun bat ematearren, bizitokiz Tolosara aldatu zen zuzendaritza (1971-urtarrila-20), hurrengo urteko udazkenean (1972-iraila-27) bulego bat eratuz. Une horretan jaiotzen da, borondatezko baina egunerokoa eta iraunkorra izan den lankidetzatza bat: lehenik Arantxa Larrearena (1971-75) eta gero Pili eta Mila Larrearena (1972tik gaurdaino). Laguntza horrekin, eta unean uneko beste askoren bulego-lan eskuzabalekin egiten da urte hauetako *Jakin*-en lana.

Jakin liburu-aldizkariaren redakzio finkoa, ostera, ez da bapatean elkartzen, urteak iragan ziren guztiak aterpe berean bildu arte (ik. ondoko laukia).

Oinarrizko obren asmo handia izan zen gehien atzeratu zena (hau da, orain UZEIren inguruan ikusten dena), izan ere ez bait zen erraza ideia haren formulazio juridikoa aurkitu, euskal kultur taldeei eskaini eta asmoa obratzeko bideetan jartzea. Formulazio juridikoak hilabete luzeak eraman zituen, agian aldizkari oraindik debekatuarena eta beste elkargo baten ideia nahasi egiten zirelako (1976). Aldizkariak bere legezko irtenbidea garbitu zuenean (1977), beste bigarren lan haietarako ideia instituzionala eta soziala lantzea errazagoa gertatu zen: hizkuntzaren normalizazio-planketa ahalik jende gehienaren onarpenez egin behar zenez, lantalde guztiei sarbidea irekiko zien erakundea moldatu behar zen, ez gurea bezalako talde txiki bati zegokiona. Horrela, irabazten irten ziren aldizkariaren egitekoa (1976), eta oinarrizko obren beste plangintza (1977-abuztua). Banaketa honek *Jakin* aldizkari-taldea murriztu eta mugatu badu ere, erosotasun berria ekarri diete (gure aldizkariari eta denon normalizazioari) lan-berezkuntzak eta erantzunkizunen independentziak.

Aldizkariaren ondoan sortutako beste ekintzak aipatu baldin baditugu ere (haren fruitu ere izan direlako, noski), itzul gaitzen urte hauetako aldizkari-liburura.

Liburu-aldizkaria: JAKIN SORTA

Aldizkariaren ordeko bilduma honek hamar ale argitaratu zituen eta hiru zuzendari izan zituen (J. M. Torrealdei, J. In-

txausti eta P. Agirrebaltzategi). Oro har, liburuskak baino liburuak areago ziren: orotara 1.928 orrialde.

Aldi honetako lanetan Iparraldearen kezka eta ardura oso nabari da *Jakin*-en lanetan, *Ipar Euskal Herria* da, agian, taldean lan eginez eta belaunaldi gazteari zuzenduta, Iparraldeaz mintzatu zen lehenengo obra. Gure argitalpenen artean tradizio txiki baten ataria da. Bidasoaz haraindiko literaturari toki zabala eman zitzaion: Axular (hiztegia, biografia), Tartas, pasturalak aldizkariaren azken aldian bi zenbaki Iparraldeari eskainiak, 9-10. *Kristau Ikasbidea*-n ere hango euskalkiak expreski hartzen ziren gogotan.

Hiru aldizkari-liburutan egokitzen da erlijio-kezka: *Kultura eta Fedea* (1971), *Erljioa hauzipean* (1971) eta *Marx eta Jesus Europan* (1975). Lehenengo bietan liburu bakarrerako pentsatu zena, bitan eman behar izan zen, lankideak emankorregi gertatu bait ziren. Ausartzia piska batekin, esan ere esan liteke: lehenengo saio hartan eman zenaren seriotasuna eta lankide haien lan-kalitatea, hamar urte geroago, ez da oraindik euskaraz emandako erlijio-pentsamenduan haragotu. *Jakin*-en lana beste bide-tatik eraman behar zelako, puntu hartan geratu zen orduan hasitakoa.

Garai hartan, gaurregun baino minberago zegoen erlijio-arazoa gure artean, eta ikastolaren inguruan batez ere. Hauxe bait zen euskal kulturaren ingurumen biziena, gatazkarik larrienak bere baitan biltzen zituena (erlijioa, politika...). Borroka eta etsaigorik minduenak ikastolaren ingurura biltzen ziren orduan: Une batzuetan elkarrizketa ez-ezik, elkarrekin bizitzea ere ongi zaila zen orduantxe. Hamaikatxo joan-etorri kostatako liburu-aldizkaria izan zen *Gure Ikastola* (1972). Ustez, garaiko talde eta taldexken gaintik joera ezberdin eta kontrajarriak bildu nahi izan zituenez, oihartzun zabal xamarra izan zezakeen; baina, lehiakide bakoitza ondokoaren alboan agertzen zenez, nahiago izan zuen jendeak, liburu gehiegi ez zabaldu. Aurrez aurre genuenaren arazoak ere entzungarriak izan zitezkeela pentsatzeko arriskutik urrun gelditu nahiz ote?

Eta irakaskuntzatik, lantegi eta ekonomiara: *Kooperatibak* (1973). Geroztik ezagutu dugun baretasun eta patxadarik ez zuen orduan honek ere. Kontrajarpen eta oposizio ideologikoa oso bizirik agertzen zen: lankide batzuek ez ziren ausartu lanak beren izen-deituraz izenpetzen ere. Ia berrehun orrialdeko liburutxo hau

da, dakigunez, euskaraz kooperatibei buruz elkar-lanean idatzi den bakarra.

Aldizkari-liburuetan maiteena izan duguna beste bat izan da: *Lur eta Gizon, Euskal Herria* (1974). Lanak eman eta izerdiak atera arazi zituen honetxek. Urte t'erdi luzea ibili behar izan zuen zuzendaritzak lankide beti atzeratuen bila. Liburua, hala ere, ez zen osoa eta konplitua irten, baina Euskal Herria bere osotasunean ezagutzeko eskuliburu egoki bezala geratu da, beharbada: llaburra, trinkoa, ordenatua, argia.

(*Jakin Sorta* honetan atzeko atetik, hau da argitalpen-moldeak bortxatuta, sartu zitzaigun obra bat aipatu behar da: Txillardegiren *Euskara batua zertan den*, 1974).

Alborako eta gorako lanak

Aldizkari-liburuaz eta beronen ondoko liburuen argitalpenaz aparte, *Jakin* taldeak zenbait alboko zeregin hartu zituen, geroenean bereganatzeko asmorik gabekoak. Izan ere —egokiera nagusi—, urte hauetan gisa berri batez eratzen ari zen taldeak, egiteko batzuk —bere gain hartu arren, momentuz— ez bait zituen *luzarorako* bere asmoen artekotzat eman.

Horrelakotzat dauzkagu, *Anaitasuna*-n eta UZEIn egin dugun lana eta, unerren batetan, jakinlariren baten arduralaritzza. *Anaitasuna*-tik laguntza eskatu zitzaigun, eta J. Intxausti eta Pello Ezeiza egin ziren zuzendaritzaren kargu (1973), lehenengo, eta J. M. Torrealdai berehala (1974-77). Aldizkaria berriz ere bideaturik ikusi zenean, geure betiko lanetara itzuli ginen, *Anaitasuna*-k beti ere bere bide propioa behar zuela uste izanik. Uneko beharrianak tarteko, halaxe suertatu zelako egindako lana izan zen hau, gehienbat.

1977ko lehen hilabeteetan, aldizkaria berriro ere legezatu eta kalera atera orduko, redakzioak beste arpitalpe- eta talde-lanei begiraturaz, zenbait galdera ditu erantzuteko: a) Nola eman-go zitzaien jarraitasuna Unibertsitaterako eta normalizaziorako asmo zaharrei? b) Zer zegoen hor *Jakin* taldeak bere gain har zezakeenik edota besteren eskutara pasa behar zenik?: Geurea, noski, *Jakin* aldizkariaren lana zen, hori zen gurea; gainerako asmo handia (lexiko-normalizazioa, Unibertsitatea) bide eta esku berrietan jarri behar zen.

Idea berria obragarri egiteko baldintzak landu ziren: a) Helburuak mugatu, b) planketa bat landu, c) erakundeari bere giza-ahalbideak bilatu, d) oinarri ekonomikoak eman, e) lan-prozedura sozialak asmatu. Horrela jaio zen UZEIren asmoa, geroztik bere bide autonomoa eta beregaina duena. Esan liteke, *Jakin* bere iturburuetara itzuli zen: aldizkaria zen (1977), eta horrela, horren inguruan, sor zitezkeen kultur lan-molde berriak; baina normalizazio-eginkizunen buruhaustek beste eskuetara joan dira, eta Unibertsitateko textuliburuen eginkizunak ere bai. UZEI bultzatzeko, beste taldeekin batera eman ditugun ahaleginek, hein batetan *Jakin*-ena bera murriztu egin dute; baina, uste dugunez, zeregin haietatik arinduta gaudenez, aldizkariaren barnea eta ingurua aberastu beharko da orain definizio berrien laguntzaz.